

Predviđaju li crte ličnosti anksioznost vezanu uz COVID-19 i poštivanje mjera socijalne distance?

Žižić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:378018>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Image not found or type unknown

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**PREDVIĐAJU LI CRTE LIČNOSTI ANKSIOZNOST VEZANU UZ COVID-19 I
POŠTIVANJE MJERA SOCIJALNE DISTANCE?**

Diplomski rad

Ana Žižić

Mentor: Prof. dr. sc. Denis Bratko

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

UVOD	1
Osobine ličnosti.....	2
Anksioznost vezana uz postojanje pandemije.....	4
Psihosocijalni čimbenici vezani za anksioznost.....	5
Poštivanje socijalne distance.....	6
CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	7
METODOLOGIJA	8
Sudionici.....	9
Instrumentarij.....	9
REZULTATI	14
Deskriptivna statistika i preliminarne analize.....	14
Regresijska analiza.....	18
RASPRAVA	21
Metodološka ograničenja.....	24
Vrijednost istraživanja i praktične implikacije.....	26
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	28

**Predviđaju li crte ličnosti anksioznost vezanu uz COVID-19 i poštivanje mjera
socijalne distance?**

**Do personality traits predict COVID-19 related anxiety and respect for social
distancing?**

Ana Žižić

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoje li određene crte ličnosti koje su povezane s povećanim strahom vezanim uz COVID-19 kao i proučiti postoje li faktori koji bi mogli utjecati na vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance za vrijeme pandemije. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 152 ispitanika. Podaci su prikupljeni metodom snježne grude, distribuiranjem upitnika u online obliku na različite društvene mreže. Prikupljeni su podaci na sljedećim skalama: HEXACO upitnik ličnosti, skala anksioznosti vezane uz COVID-19 i mjere poštivanja socijalne distance. Rezultati su pokazali da pojedinci koji imaju više rezultate na skali emocionalnosti imaju i više rezultate na skali anksioznosti vezane uz COVID-19. Što se tiče vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance, pokazalo se da pojedinci koji imaju niže rezultate na skali ekstraverzije, pokazuju više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance.

Ključne riječi: strah, anksioznost, COVID-19, socijalna distanca, emocionalnost, ekstraverzija

ABSTRACT

The aim of this study was to examine whether there are any personality traits associated with increased fear associated with COVID-19, as well as to examine whether there are factors that could affect the likelihood of adhering to social distance measures during a pandemic. A total of 152 respondents participated in the research. The data was collected by the snowball method, by distributing the questionnaire online in various social networks. The data was collected on the following scales: HEXACO personality inventory, The Fear of COVID-19 Scale and social distancing measures. The results showed that individuals with higher scores on emotionality, showed higher scores on The Fear of COVID-19 scale. Regarding the probability of compliance with social distance measures, individuals with lower scores on the extraversion scale showed higher scores on the respect for social distance scale.

UVOD

U nešto manje od 6 mjeseci, COVID-19, poznatiji kao ‘koronavirus’, promijenio je svijet. Počevši od zdravstva, školstva, pa sve do ekonomije, politike i velikih socijalnih pitanja, ne postoji taj zabačeni kutak svijeta koji ova pandemija nije dotakla na jedan ili drugi način. Osim navedenih vidljivih posljedica, COVID-19 često ima i značajne psihološke posljedice za pojedinca. Prema službenim stranicama Centra za prevenciju bolesti (CDC), strah i anksioznost zbog nove bolesti i onoga što bi se moglo dogoditi mogu biti izrazito jaki i izazvati snažne emocije kod odraslih ljudi i kod djece. Javnozdravstvene akcije, poput socijalnog distanciranja, mogu za posljedicu imati osjećaj izoliranosti i usamljenosti kod ljudi te također mogu povećati stres i anksioznost. Međutim, ta ponašanja su neophodna za smanjenje širenja COVID-19. Stres tijekom izbijanja zarazne bolesti ponekad može uzrokovati sljedeće: strah i brigu zbog vlastitog zdravlja i zdravlja svojih najmilijih, strah i brigu zbog financijske situacije, posla ili gubitka sustava podrške, promjene u načinu spavanja ili prehrane, poteškoće sa spavanjem ili koncentracijom, pogoršanje kroničnih zdravstvenih problema, pogoršanje stanja mentalnog zdravlja i povećana upotrebu duhana i / ili alkohola i drugih psihoaktivnih tvari. (Centers for Disease Control and Prevention, 2020).

Koronavirusna bolest (COVID-19) je zarazna bolest koju uzrokuje novootkriveni koronavirus. Koronavirusi općenito su jedna velika skupina virusa, koji su već dugo vrijeme poznati u znanstvenom i istraživačkom svijetu, a osim u ljudima, pronalaze se i u nekim vrstama životinja. Početkom 21-og stoljeća, pojavio se i novi soj koronavirusa; onaj soj koji je u stanju preći sa životinje na čovjeka te se nastaviti širiti sa čovjeka na čovjeka. U ovu skupinu spadaju i SARS-CoV, poznatiji kao SARS te MERS-CoV, poznatiji kao MERS – dva virusa prethodnika koronavirusa koji su također rezultirali epidemijom, a koja je u oba slučaja na sreću vrlo brzo suzbijena. Prema službenim stranicama Svjetske Zdravstvene Organizacije, većina ljudi zaraženih virusom SARS-CoV-2 doživjet će blagu do umjerenu respiratornu bolest i oporaviti se bez posebnog liječenja. Stariji ljudi i oni s osnovnim medicinskim problemima poput kardiovaskularne bolesti, dijabetesa, kronične respiratorne bolesti i raka imaju veću vjerojatnost da će razviti ozbiljnu bolest (World

Health Organization, 2020). Već u nekoliko zemalja započelo je masovno cijepljenje stanovništva protiv COVID-19, a neke od zemalja koje imaju najveći postotak cijepljenog stanovništva su: Izrael, Ujedinjeno Kraljevstvo te SAD. Na tržištu je trenutno dostupan velik broj cjepiva od različitih farmaceutskih kompanija, a jedni od najpoznatijih su Pfizer-BioNTech i Moderna, za čiju učinkovitost proizvođači tvrde da iznosi između 90% i 95%. Bez obzira o kojem cjepivu je riječ, o dugoročnim pozitivnim i negativnim posljedicama za sada možemo samo nagađati.

Općenito, kada je riječ o novonastalom patogenom virusu, veoma je teško predvidjeti stopu smrtnosti i oboljenja precizno (Khan, Siddique, Li, Ali, Shereen, Bashir i Xue, 2020). Već se nekoliko puta u ljudskoj povijesti dogodilo izbijanje ozbiljne epidemije i prelazak virusa sa životinje na čovjeka, često uz velik broj žrtava i visoku stopu smrtnosti. Izbijanje virusa na globalnoj razini može utjecati na životinje i na ljude bez da uzrokuje veliku stopu smrtnosti i oboljenja, no njihov psihološki utjecaj može biti veoma ozbiljan te se manifestirati u obliku anksioznosti, nesаницe, paničnih napada, strahova i beznađa (Khan i sur., 2020). Zdravstveni stručnjaci diljem svijeta trebaju biti pripravn i efikasno reagirati na navedenu problematiku, budući da globalno izbijanje virusa nije jednokratni problem, već problem koji se stalno vraća i koji je za sada nemoguće izbjeći.

Osobine ličnosti

Brojni znanstvenici već desetljećima vode rasprave o konceptu ličnosti. Osobine ličnosti su prvenstveno konstrukti individualnih razlika te su ono što nas čini međusobno različitim. Iako se definiranje ličnosti na prvi pogled čini kao jednostavan zadatak, vrlo brzo postaje jasno kako je ponekad teško napraviti distinkciju između osobina ličnosti i nekih drugih psiholoških varijabli. Prema jednoj od definicija, ličnost se određuje kao skup psihičkih osobina i mehanizama unutar pojedinca koji su organizirani i relativno trajni, te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu (Larsen i Buss, 2001). Različite teorije ličnosti različito definiraju i objašnjavaju ličnost. Većina velikih teorija ličnosti zalaže se za tezu da postoji određeni broj temeljnih crta ili dimenzija ličnosti, a koje su to dimenzije i koliko ih postoji su neka od pitanja koja čine

diferencijaciju između različitih teorija. Već u brojnim dosadašnjim istraživanjima dokazana je hijerarhijska struktura ličnosti, koja podrazumijeva postojanje određenog broja glavnih dimenzija ličnosti ispod kojih se svrstavaju i za koje se vežu pripadajuće facete, odnosno crte ličnosti nižeg reda. Danas vrlo poznatu i često korištenu teoriju ličnosti razvio je Raymond Cattell, još 1957. godine. Koristeći leksički pristup, Cattell je identificirao čak 16 različitih faktora, odnosno dimenzija ličnosti. Na temelju tih faktora, razvio je i upitnik ličnosti, nazvan 16PF. Između ostalog, tim upitnikom ispituju se i emocionalna stabilnost, živahnost te socijalna odvažnost. Od početnih 16 faktora, moguće je izvesti opće faktore: ekstraverziju, anksioznost, samokontrolu, neovisnost te nesentimentalnost. U jednom poljskom istraživanju iz 2005. godine pokazalo se da ispitanici s dijagnosticiranim anksioznim poremećajima u prosjeku izražavaju značajno više rezultate na faktorima bojažljivosti i napetosti u Cattellovom 16PF upitniku (Samochowiec i sur., 2005). Osim Cattellovog modela, danas se često koriste i model Velikih pet te HEXACO model, koji su nastali na temelju leksičke analize velikog broja pridjeva koji se vežu za osobnost. Konkretno, HEXACO model je nastao kao odgovor na model Velikih pet, budući da su neka leksička istraživanja strukture ličnosti opetovano ukazivala na postojanje šest dimenzija, u odnosu na pet dimenzija koje se nalaze u petfaktorskom modelu/modelu Velikih pet (Ashton i Lee, 2007). Tri od ovih šest dimenzija može se interpretirati kao Ekstraverzija, Savjesnost i Nekonvencionalnost/Intelekt i veoma su slične leksičkim faktorima modela Velikih pet istog imena (Ashton i Lee, 2007). Od preostale tri dimenzije jedna se interpretira kao Poštenje-skromnost, a druge dvije interpretiraju se kao Emocionalnost i Ugodnost, a važno je napomenuti da se posljednja dva faktora ipak razlikuju od faktora Emocionalne stabilnosti i Ugodnosti iz modela Velikih pet (Ashton i Lee, 2007). Faktor Poštenje-skromnost se definira facetama iskrenosti, poštenja, skromnosti i nedostatka pohlepe te nema svoj pandan u petfaktorskom modelu / modelu Velikih pet te predstavlja novu dodanu varijancu u dobro poznatim modelima ličnosti (Babarović i Šverko, 2013).

Anksioznost vezana uz postojanje pandemije

Pandemijske bolesti, poput H1N1 gripe (svinjska gripa) su često veoma opširno popraćene u medijima te mogu biti povezane s visokim razinama anksioznosti (Wheaton, Abramowitz, Berman, Fabricant i Olatunji, 2012). Primjerice, u istraživanju anksioznosti vezane uz pandemiju svinjske gripe koja se pojavila tijekom 2009. i 2010. godine, pokazalo se kako je anksioznost vezana uz zdravlje bila značajan prediktor anksioznosti vezane uz H1N1 virus (Wheaton i sur., 2012). Zdravstvena anksioznost se u ovom istraživanju ispitivala Kratkim Upitnikom Zdravstvene Anksioznosti (engl. SHAI - *Short Health Anxiety Inventory*) od 18 čestica, koji je razvijen u svrhu objašnjenja nekih kognitivnih faktora koji su povezani sa hipohondrijazom i sličnim stanjima (Abramowitz, Deacon i Valentiner, 2007). Zdravstvena anksioznost je funkcija toga koliko ozbiljnom i strašnom se percipira određena bolest (Salkovskis i sur., 2002; Wheaton i sur., 2010., prema Wheaton i sur. 2012) te je očekivano da je u situaciji pandemije povezana s anksioznošću vezanom uz konkretni virus, iz razloga što se pandemija događa svima u isto vrijeme, veoma je zastupljena u vijestima diljem svijeta i osim toga se redovito naglašava ozbiljnost čitave situacije i važnost pridržavanja raznih mjera kako bi se pandemija suzbila. Konkretno, za vrijeme pandemije virusa H1N1, mediji su prenosili informacije o tome kako se virus veoma lako prenosi s osobe na osobu, čime se sugerira pojedincima kako je velika vjerojatnost da će biti izloženi virusu i da će se zaraziti (Wheaton i sur., 2012). Jedan zanimljiv pojam pojavio se još za vrijeme epidemije SARS-a, a postao je puno poznatiji za vrijeme izbijanja koronavirusa – infodemija (Khan i sur., 2020). Izraz se koristi za opisivanje epidemije rapidnog širenja dezinformacija kroz sve moguće kanale, prvenstveno društvene mreže, različite internetske portale i slične platforme, što povećava rizik za ozbiljne javnozdravstvene posljedice i narušava psihološko stanje pojedinca (Khan i sur., 2020).

Pri pojavi nove pandemije, pandemije COVID-19, neki istraživači su odlučili kako je potrebno razviti neke nove skale, koje bi se odnosile specifično na mjerenje anksioznosti odnosno straha vezanog uz COVID-19. Ahorsu, Lin, Imani, Saffari, Griffiths & Pakpour (2020) predlažu novu skalu za mjerenje straha od COVID-19, kako bi pridonijeli već

postojećem trudu brojnih znanstvenika i zdravstvenih djelatnika u naporima da tretiraju postojeće slučajeve COVID-19, te također i da suzbiju širenje pandemije (Ahorsu i sur., 2020). Razvijena skala ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike te pokazuje jednodimenzionalnu strukturu, a viši ukupni rezultat na skali ukazuje na veći strah od COVID-19 (Ahorsu i sur., 2020).

Općenito govoreći, bez obzira na vrstu pandemije kod velikog broja ljudi će se javiti simptomi anksioznosti. Većina odraslih osoba izvještava o trajnoj brizi koju osjećaju i nekim fiziološkim reakcijama, poput ubrzanog lupanja srca, znojenja, gastrointestinalnih problema, ukočenosti mišića i stezanja u grlu, koje se sve javljaju kao manifestacija anksioznosti (Kecmanovic, 2020). Istraživanje provedeno u Republici Irskoj za vrijeme COVID-19 pandemije pokazalo je kako postoji povezanost između generalnog anksioznog poremećaja i depresije sa faktorima kao što su gubitak prihoda zbog COVID-19 pandemije, zaraza COVID-19 virusom te viša percepcija rizika od zaraze COVID-19 virusom (Hyland, Shevlin, McBride, Murphy, Karatzias, Bentall i Vallieres (2020).

Psihosocijalni čimbenici vezani za anksioznost

Brojni faktori utječu na razinu anksioznosti koju pojedinac osjeća. Prema nekim istraživanjima, ženski spol i nisko samopoštovanje su značajni rizični faktori za razvoj simptomatike iz kruga anksioznih i depresivnih poremećaja (Blanco, Rubio, Wall, Wang, Jiu i Kendler, 2014). Nadalje, brojna istraživanja su pokazala da postojanje prošlih trauma povećava vjerojatnost za razvoj poremećaja anksiozno-depresivne simptomatologije kod pojedinca (Skarlew i Blum, 2006). Kao što je već ranije navedeno, i visoka izloženost vijestima vezanim uz situaciju pandemije, može kod pojedinaca razviti povećanu razinu anksioznosti (Wheaton i sur. 2012). Mnogi istraživači su već u nekoliko navrata dokazali da postoji značajna povezanost nekih crta ličnosti s anksioznošću. Kotov, Gamez, Schmidt i Watson (2010) u svojoj meta-analizi pronalaze da pojedinci koji su visoko na neuroticizmu, a nisko na savjesnosti i ekstraverziji pokazuju veću vjerojatnost doživljavanja anksioznih stanja.

Nadalje, također jedan od značajnih faktora koji povećavaju vjerojatnost javljanja anksioznih simptoma jest izloženost stresu. Neka istraživanja su pokazala da pojedinci izloženi visokom psihološkom pritisku na poslu (velik opseg posla, ekstremni pritisci s rokovima) imaju dvostruko veću vjerojatnost za razvitak generalnog anksioznog poremećaja, u odnosu na one pojedince koji imaju nisko zahtjevan posao (Melchior i sur., prema Calkins, Otto, Cohen, Soares, Vitonis, Hearon i Harlow, 2009).

Poštivanje socijalne distance

Koncept poštivanja socijalne distance relativno je nedavno dobio veliku pažnju javnosti te je većini ljudi jedna od prvih asocijacija kada se spomene COVID-19. Za vrijeme pandemije, zdravstveni stručnjaci su zamolili sve ljude da usvoje neka specifična ponašanja kako bi zaštitili sebe i druge oko sebe. Neka od tih ponašanja spadaju u domenu održavanja osobne higijene, dok se druga odnose na poštivanje socijalne distance. Neka dosadašnja istraživanja su pokazala da neke crte ličnosti doprinose vjerojatnosti poštivanja socijalne distance; primjerice, istraživanje Jonesa i Salatheea iz 2009. (prema Abdelrahman, 2020.) pokazalo je kako je anksioznost značajan prediktor vjerojatnosti da osoba provodi mjere socijalne distance, poput izbjegavanja mjesta na kojima se nalazi velik broj ljudi.

Abdelrahman (2020) u svom istraživanju zaključuje kako postoje neki faktori koji doprinose vjerojatnosti poštivanja socijalne distance: savjesnost, neuroticizam, percepcija rizika i sklonost osobnoj higijeni. Osim toga, u već brojnim dosadašnjim istraživanjima, otkrivene su spolne razlike u vjerojatnosti poštivanja mjera zaštite od pandemije - u smjeru da su žene sklonije poštivati mjere socijalne distance (Park i sur., 2010, Liao i sur., 2010; prema Abdelrahman, 2020).

Socijalno distanciranje može imati ozbiljne posljedice na psihološko zdravlje pojedinca, pogotovo kada je riječ o dugotrajnom distanciranju. Ključnu ulogu u psihološkoj dobrobiti pojedinca igra društvena potpora, no s druge strane, jedna od najboljih prevencija širenja virusa COVID-19 je upravo pridržavanje mjera socijalne distance (Saltzman, Hansel i Bordnick, 2020). Budući da ljudima nije dostupan standardni oblik društvene potpore

(licem u lice), mnogi su se okrenuli alternativama, kao što su povećano korištenje društvenih mreža.

CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos između ličnosti pojedinca i straha od koronavirusa te ispitati odnos između ličnosti i nekih ponašanja koja su odraz poštivanja mjera socijalne distance. U ovom istraživanju, ličnost pojedinca je operacionalizirana kroz HEXACO model ličnosti, strah od koronavirusa operacionaliziran je kao rezultat na skali straha vezanog uz COVID-19, a poštivanje mjera socijalne distance operacionalizirano je kao rezultat na skali mjera poštivanja socijalne distance. U skladu s navedenim ciljevima, formulirani su i problemi ovog istraživanja: prvo, ispitati postoji li značajna povezanost između nekih dimenzija i faceta ličnosti i straha vezanog uz COVID-19, drugo, ispitati postoji li značajna povezanost nekih dimenzija i faceta ličnosti i vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance te treće, ispitati postoji li značajna povezanost između anksioznosti vezane uz COVID-19 i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance?

S obzirom na probleme istraživanja, formulirane su sljedeće hipoteze:

1. Ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imat će više rezultate na skali straha vezanog uz COVID-19.
2. Ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imat će više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance.
3. Ispitanici s višim rezultatima na skali ekstraverzije imat će niže rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance.
4. Ispitanici s višim rezultatima na skali savjesnosti imat će više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance.
5. Ispitanici s višim rezultatima na skali straha vezanog uz COVID-19 imat će više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance.
6. Emocionalnost iz HEXACO modela će značajno predviđati razinu straha od COVID-19.

7. Emocionalnost, ekstraverzija i savjesnost iz HEXACO modela će značajno predviđati vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance.

METODOLOGIJA

Kako bi se provjerile postavljene hipoteze u ovom istraživanju, izrađen je upitnik koji se sastojao od nekoliko dijelova: u prvom dijelu su se prikupljali sociodemografski podaci o ispitanicima, u drugom dijelu su se prikupljali podaci o ličnosti (operacionalizirani kao rezultat na upitniku HEXACO-100), a u trećem dijelu su se prikupljali podaci o strahu od COVID-19 i o mjerama poštivanja socijalne distance. U svrhu ispitivanja razine straha od COVID-19 korišten je upitnik Ahorsu i sur., razvijen 2020. godine. Kako bi se proučile neke mjere poštivanja socijalne distance, korištene su čestice upotrijebljene u istraživanju iz 2020. godine, autora Mohameda Abdelrahmana. Svi podaci su prikupljeni metodom snježne grude, online upitnikom izrađenim u programu *Google Forms*, koji se distribuirao na različitim društvenim mrežama poput *Facebooka* i *Whatsappa*. Osim objavom na društvenim mrežama, ispitanici su prikupljeni preko socijalnih kontakata koji su dalje prosljeđivali upitnik svojim kontaktima na rješavanje. Svi ispitanici su bili informirani o svrsi prikupljanja podataka (izrada diplomskog rada) te su svojim sudjelovanjem u istraživanju pristali na to da se njihovi podaci koriste i obrađuju na razini grupe. Prikupljanje ispitanika provedeno je u razdoblju od 10 dana, počevši sa 25.04.2020., a zaključno sa 04.05.2020. Konačan broj prikupljenih ispitanika bio je N=152. Prikupljanje ispitanika je prekinuto u trenutku kada je aktiviran prvi val popuštanja mjera uvedenih kako bi se suzbilo širenje koronavirusa, uz pretpostavku da će slabije mjere suzbijanja širenja virusa utjecati na odgovore ispitanika. Već i prije početka prikupljanja ispitanika najavljene su mjere popuštanja, a podaci za ovaj diplomski rad su prikupljeni u vrijeme kada se krivulja broja novozaraženih stabilizirala te više nije bilo eksponencijalnog rasta broja novooboljelih. Mjere koje su stupile na snagu sredinom ožujka urodile su plodom i rezultirale su smanjenjem broja novozaraženih. Dva dana prije početka prikupljanja ispitanika za ovo istraživanje predstavljene su tri faze popuštanja mjera, a dva dana nakon početka prikupljanja ispitanika, prvi val popuštanja mjera je stupio na snagu. Na

konferenciji za novinare održanoj 23. travnja 2020. godine predsjednik vlade Andrej Plenković izjavio je kako je epidemiološka situacija u Hrvatskoj pod kontrolom te da je unatoč manjim oscilacijama trend zadnja dva tjedna u opadanju (Index.hr, 2020.). Sve ove činjenice mogle su utjecati na rezultate dobivene u ovom istraživanju te potencijalno smanjile prvotni strah koji su pojedinci osjećali u vezi virusa COVID-19. Nakon procesa prikupljanja odgovora ispitanika, dobiveni podaci su išli u daljnju statističku obradu.

Sudionici

Rješavanju upitnika je pristupilo ukupno N=152 ispitanika. Konačan sastav uzorka čine podjednako i muškarci i žene ($\check{Z}=51,3\%$, $M=48,7\%$). Dob ispitanika nalazi se u rasponu od 19 do 70 godina, a prosječna dob ispitanika je 31,34 godine.

Instrumentarij

Sociodemografski podaci

Od sociodemografskih podataka, od ispitanika se tražilo sljedeće: spol, dob, razina obrazovanja, mjesto prebivališta, veličina kućanstva, poznanstvo s osobom oboljelom od koronavirusa, pušenje i postojanje kroničnih bolesti. Dob se od ispitanika tražila da upišu na crtu u godinama, a što se tiče mjesta prebivališta, čestica je glasila: ‘U kojoj županiji živite (provodite najveći dio vremena)?’. Čestica za pušenje je glasila ‘Jeste li pušač?’, dok je čestica za kronične bolesti glasila ‘Imate li neku kroničnu bolest?’ Prema spolu su ispitanici otprilike izjednačeni, dok je po dobi već preko 60% ispitanika u skupini mlađoj od 31 godinu. Što se tiče varijabli pušenja i kroničnih bolesti, velika većina ispitanika ne puši i nema neku kroničnu bolest.

Tablica 1
Sociodemografski podaci ispitanika

		<i>N</i>	%
Spol	Muški	74	48,7
	Ženski	78	51,3
Dob	19-25	59	38,8
	26-30	41	26,9
	31-40	24	15,7
	41-50	11	7,5
	51-70	17	11,1
Obrazovanje	SSS	51	33,5
	VŠS	48	31,6
	VSS	53	34,9
Prebivalište	Zagreb	113	74,3
	Drugo	39	25,7
Veličina kućanstva	1	18	11,8
	2	41	27
	3	24	15,8
	4	40	26,3
	5 ili više	29	19,1
Poznavanje oboljelog	DA	35	23
	NE	117	77
Pušenje	DA	33	21,7
	NE	119	78,3
Kronična bolest	DA	24	15,8
	NE	128	84,2

Legenda: *N* – broj ispitanika

Izloženost vijestima vezanim uz COVID-19

Jednom česticom se od ispitanika tražilo da procijene koliko su u prosjeku pratili vijesti vezane uz COVID-19 na skali od 1 do 5. Čestica je glasila: 'Čitao/la sam ili slušao/la vijesti vezane uz koronavirus'. U prijašnjim istraživanjima, pojavila se značajna povezanost između anksioznosti vezane uz pandemijski virus i zdravstvene anksioznosti, koja je funkcija toga koliko se bolest kod pojedinca percipira kao ozbiljna i opasna (Wheaton i sur., 2012). Zbog velike medijske pokrivenosti ove pandemije i zbog važnosti i utjecaja koji je imala na čitav svijet, većina ispitanika je redovito i intenzivno pratila vijesti vezane uz koronavirus. Od ukupnog broja ispitanika u ovom istraživanju, čak 64% je na ovu česticu odgovorilo s najvišom vrijednosti (U potpunosti se slažem). Svega 3% ispitanika na tvrdnju

je odgovorilo s najnižom vrijednosti (Izrazito se ne slažem). Očekuje se da pojedinci koji su bili izloženiji vijestima i medijskim izvještajima vezanim uz COVID-19 gledaju na bolest kao ozbiljniju i opasniju, nego pojedinci koji nisu toliko pratili vijesti vezane uz COVID-19. Ova varijabla nije uključena u regresijsku analizu već je korištena samo u svrhu opisivanja uzorka, budući da nismo u mogućnosti zaključivati o smjeru niti o veličini povezanosti između ove varijable i varijable dimenzije anksioznosti iz HEXACO-100 upitnika ličnosti. Iako se očekuje da pojedinci koji su bili izloženi vijestima vezanim u COVID-19 gledaju na tu bolest kao na ozbiljniju i opasniju, ne znamo je li razlog praćenja vijesti u početnoj većoj anksioznosti pojedinca ili je veće praćenje vijesti vezanih uz COVID-19 posljedično uzrokovalo veću anksioznost pojedinca.

Upitnik straha vezanog uz COVID-19

Prva kriterijska varijabla u ovom istraživanju bila je strah vezan uz COVID-19. Skala straha od koronavirusa preuzeta je iz istraživanja objavljenog krajem ožujka 2020. (Ahorsu i sur. 2020) te je prevedena na hrvatski jezik od strane autora ovog diplomskog rada isključivo za potrebe istog, uz dopuštenje autora originalne skale. Prijevod je odrađen samostalno od strane autora ovog diplomskog rada te je korištena metoda prevođenja prema naprijed. Skala se sastoji od 7 čestica na kojima ispitanici označavaju svoje slaganje s tvrdnjom na skali od 1 do 5, pri čemu je najniža vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se ne slažem', dok je najviša vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se slažem'. Skalu je razvila skupina iranskih istraživača, na uzorku od 171 ispitanika. Proces razvitka skale odvijao se u nekoliko faza: istraživači su prvo na temelju opsežnog proučavanja literature procjenjivali velik broj skala straha – pronađeno je trideset skala koje procjenjuju razinu straha na različitim populacijama i vezano uz različite bolesti. Nakon toga su prikupljene relevantne čestice od kojih je odabrano 28, a izbačene su sve koje imaju sličan sadržaj i izraze. Drugi korak je bio procjena čestica od strane stručne komisije, nakon čega je na njihov prijedlog izbačeno 11 čestica. Preostalih 17 čestica dano je na procjenu drugoj stručnoj komisiji, na čiji je prijedlog izbačeno još 7 čestica. Konačno, verzija od 10 čestica je primijenjena na pilot uzorku od 46 ispitanika, kako bi se prikupile dodatne

informacije vezane uz funkcionalnost skale. Pilot ispitanici su pokazali potpuno razumijevanje čestica te dodatne izmjene nisu bile potrebne. Mjere korištene za razvoj i validaciju skale straha od COVID-19 bile su: demografski podaci ispitanika, skala bolničke anksioznosti i depresije i skala percipirane osjetljivosti na bolesti. Nakon analize rezultata ispitanika, tri čestice izbačene su iz finalne verzije upitnika zbog veoma niskih korelacija s ukupnim rezultatom u upitniku. Preostalih sedam čestica je imalo item- total korelacije u rasponu između 0,47 i 0,56. (Ahorsu i sur., 2020). Čestice ovog upitnika uključuju mjere anksioznih simptoma koji se manifestiraju kao psihološke smetnje u obliku straha, nervoze, neugodnosti i problema sa spavanjem te kao fizičke smetnje, u obliku znojnih dlanova i ubrzanog rada srca kada je u pitanju izloženost pojedinca informacijama vezanim uz COVID-19. Prema rezultatima originalnog istraživanja, struktura upitnika je jednofaktorska i sve čestice imaju relativno visoku pozitivnu korelaciju s ukupnim rezultatom u upitniku (dobiveni koeficijenti nalaze se u rasponu između 0,67 i 0,81). Što se tiče ovog diplomskog rada, dobiveni Cronbach alfa koeficijent za ovaj upitnik iznosi 0,85, što pokazuje dobru pouzdanost tipa unutarnje konzistencije. Provjerena je i faktorska struktura upitnika na uzorku u ovom istraživanju te se pokazalo da upitnik u podlozi ima jedan faktor, koji objašnjava 56,62% varijance manifestnih varijabli.

HEXACO-100

Za ispitivanje osobina ličnosti, korišten je upitnik HEXACO-PI-R-100 (Lee & Ashton, 2009). Upitnik je preveden od strane I. Šverko i T. Babarović te je taj prijevod odobren od strane autora originalnog upitnika (Babarović i Šverko, 2013). Na sva pitanja u ovom upitniku ispitanici su označavali svoje slaganje s tvrdnjama na skali od 1 do 5, pri čemu je najniža vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se ne slažem', dok je najviša vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se slažem'. Model ličnosti nazvan HEXACO sastoji se od 6 dimenzija ličnosti, a uz svaku od tih 6 dimenzija vezane su po 4 facete. Šest velikih dimenzija ličnosti su: Poštenje-skromnost, emocionalnost, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost k iskustvima. Uz poštenje-skromnost vežu se slijedeće facete: iskrenost, poštenje, izbjegavanje pohlepe i skromnost, uz dimenziju emocionalnosti

vežu se plašljivost, anksioznost, ovisnost o drugima i sentimentalnost, uz ekstraverziju se vežu socijalno samopoštovanje, socijalna odvažnost, druželjubivost i životnost, uz ugodnost se vežu opraštanje, blagost, fleksibilnost i strpljivost, uz savjesnost se vežu organiziranost, marljivost, perfekcionizam i razboritost, a uz otvorenost k iskustvima se vežu estetski doživljaj, radoznalost, kreativnost i nekonvencionalnost (Lee i Ashton, 2008). Posljednje četiri čestice u ovom upitniku odnose se na facetu altruizma, koja se ne uključuje pri računanju rezultata na šest velikih dimenzija ličnosti. Ova faceta se najčešće raspoređuje između poštenja-skromnosti, emocionalnosti i ugodnosti. Postoje brojne rasprave u vezi prikladnosti različitih upitnika ličnosti za različite populacije. HEXACO-PI-R upitnik ima već više puta potvrđena i provjerena zadovoljavajuća metrijska svojstva te je dobar mjerni instrument za procjenu osobina ličnosti u ovom istraživanju. Primjerice, u istraživanju iz 2013. godine koje je provedeno na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu, pokazalo se kako HEXACO-100 upitnik ima visoku pouzdanost (svi Cronbach alfa koeficijenti nalazili su se u rasponu između 0,78 i 0,85). Najviše korelacije nađene su između ugodnosti i poštenja-skromnosti ($r=0,24$), ugodnosti i emocionalnosti ($r=-0,23$) i između otvorenosti k iskustvima i poštenja-skromnosti ($r=0,21$) (Babarović i Šverko, 2013). Na uzorku u ovom diplomskom radu za šest dimenzija ličnosti dobiveni su sljedeći Cronbach alfa koeficijenti: $\alpha=0,75$ za Poštenje-skromnost, $\alpha=0,80$ za Emocionalnost, $\alpha=0,88$ za Ekstraverziju, $\alpha=0,81$ za Ugodnost, $\alpha=0,80$ za Savjesnost, $\alpha=0,79$ za Otvorenost k iskustvima. Što se tiče faceta ličnosti, svi Cronbach alfa koeficijenti se nalaze u rasponu između 0,47 i 0,83, a prosječna vrijednost iznosi 0,67. Najniža Cronbach alfa vrijednost dobivena je na faceti Estetskog doživljaja.

Upitnik poštivanja socijalne distance

Druga kriterijska varijabla u ovom istraživanju bila je poštivanje mjera socijalne distance. U ovom istraživanju je korišten upitnik poštivanja socijalne distance preuzet iz istraživanja na populaciji u Qataru (Abdelrahman, 2020) te je upitnik preveden na hrvatski jezik isključivo za potrebe ovog diplomskog rada, uz dozvolu autora, a upitnik je preveden od strane autora ovog rada. Autor ovog rada je samostalno preveo tri čestice korištene u

upitniku, koristeći metodu prevođenja prema naprijed. Upitnik se sastoji od tri čestice: (i) Ostajem kod kuće i ne izlazim, osim ako to nije apsolutno nužno, (ii) Održavam primjerenu distancu kada komuniciram s drugima i (iii) Ne dozvoljavam prijateljima i članovima obitelji da me posjećuju kod kuće (Abdelrahman, 2020). Ispitanici su na sve tri čestice odgovarali na skali od 1 do 5, pri čemu je najniža vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se ne slažem', dok je najviša vrijednost bila označena tvrdnjom 'U potpunosti se slažem'. Abdelrahman (2020) je u svom istraživanju pokazao kako postoji pozitivna povezanost između neuroticizma i savjesnosti s jedne strane i poštivanja socijalne distance s druge strane te ovo istraživanje nastoji replicirati te nalaze.

U originalnom istraživanju (Abdelrahman, 2020) prikupljeni su podaci na četiri različita upitnika – upitnik ličnosti, upitnik poštivanja mjera socijalne distance, upitnik prakticiranja osobne higijene te upitnik percepcije rizika. Za procjenu prakticiranja osobne higijene korištena je jedna čestica ('Practiciram osobnu higijenu i pranje ruku') na kojoj su ispitanici označavali slaganje s tvrdnjom na skali od 1 (izrazito se ne slažem) do 5 (izrazito se slažem), kao i za procjenu percepcije rizika ('Kako procjenjujete opasnost od COVID-19?'). Od navedena četiri upitnika, u ovom diplomskom radu korišten je samo upitnik poštivanja mjera socijalne distance (Abdelrahman, 2020). Na uzorku u ovom istraživanju, dobiveni Cronbach alfa koeficijent iznosi 0,70, što je prihvatljiva pouzdanost tipa unutarnje konzistencije.

REZULTATI

Deskriptivna statistika i preliminarne analize

Nakon prikupljanja podataka, podaci za svakog ispitanika su uneseni i obrađeni u statističkom programu IBM SPSS statistics (verzija 20). Na bruto rezultatima primijenjenih upitnika provjereni su deskriptivni podaci – izračunate su aritmetičke sredine (M), standardne devijacije (SD) i koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti distribucija (eng. *skewness and kurtosis*) (Tablica 2). Što se tiče dobivenih aritmetičkih sredina za crte ličnosti na ovom uzorku, razine tih vrijednosti u prosjeku ne odstupaju od prosječnih

vrijednosti dobivenih u drugim istraživanjima na uzorcima iz iste ili slične populacije. Primjerice, u jednom hrvatskom istraživanju iz 2013. godine na uzorku zagrebačkih studenata, dobivene su vrlo slične vrijednosti na 6 velikih crta ličnosti kao i u ovom diplomskom radu (Babarović i Šverko, 2013). Nadalje, dobivena aritmetička sredina na upitniku anksioznosti vezane uz COVID-19 je 1,71, što je relativno nisko. Moguće je da razina anksioznosti vezana za COVID-19 ovisi o velikom broju faktora, poput populacije iz koje su ispitanici koji sudjeluju u istraživanju te također i epidemiološke slike u određenoj državi u kojoj se prikupljaju podaci u tom trenutku. Za usporedbu, u istraživanju u Etiopiji na uzorku od preko 300 ispitanika, dobivena je aritmetička sredina $M=3,05$ (Elemo i sur., 2020). Što se tiče aritmetičke sredine dobivene na ovom uzorku za vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance, ona iznosi 3,32 što je relativno prosječno. Bilo bi zanimljivo istim upitnikom provjeriti ove podatke na usporedivom uzorku u različitim epidemiološkim situacijama, kako bi se utvrdilo mijenja li se kod pojedinaca različitih tipova ličnosti razina poštivanja mjera socijalne distance s obzirom na epidemiološku sliku. Koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti varijabli uključenih u ovo istraživanje nalaze se u granicama prihvatljivog, što sugerira da stupanj odstupanja ovih distribucija od normalnih nije prevelik te je sve varijable opravdano uključiti u daljnju obradu podataka.

Tablica 2
Deskriptivna statistika varijabli uključenih u regresijsku analizu

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Asimetričnost	Spljoštenost
Poštenje-skromnost	3,56	0,55	-0,01	-0,14
Emocionalnost	3,23	0,58	0,04	0,04
Ekstraverzija	3,41	0,68	-0,23	-0,14
Ugodnost	2,91	0,55	-0,07	0,08
Savjesnost	3,63	0,54	-0,08	-0,53
Otvorenost k iskustvima	3,52	0,63	-0,02	-0,6
Strah od COVID-19	1,71	0,62	1,33	1,65
Poštivanje socijalne distance	3,32	1,01	-0,07	-0,77

Legenda: *M* –aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija

Originalan upitnik sadržavao je više varijabli, od kojih neke nisu uključene u daljnju obradu podataka. Razina obrazovanja ispitanika, veličina kućanstva, suživot s potomcima u istom kućanstvu, poznanstvo s osobom oboljelom od COVID-19, pušenje, postojanje kronične

bolesti i izloženost vijestima vezanim uz COVID-19 su sve varijable koje su nakon preliminarnih analiza isključene iz regresijske analize.

Nekoliko varijabli je naknadno promijenjeno u odnosu na originalnu verziju: varijabla operacionalizirana česticom 'Poznajete li nekoga tko je obolio od koronavirusa?' originalno je zamišljena u tri kategorije: (i) Ne, ne poznajem nikoga, (ii) Da, poznajem nekoga i (iii) Da, ja osobno. Nakon provjere osnovnih deskriptivnih podataka o varijabli, druga i treća kategorija odgovora grupirane su zajedno u jednu kategoriju, no čitava varijabla služila je samo za opis uzorka te nije uključena u regresijsku analizu. Dodatno, varijabla operacionalizirana česticom 'U kojoj županiji živite (provodite najviše vremena)?', kao odgovor je imala ponuđeno svaku županiju i Grad Zagreb, no nakon provjere osnovne deskriptivne statistike i odgovora ispitanika, rezultati na toj varijabli su podijeljeni u dvije kategorije - Grad Zagreb i sve ostalo.

Kako bismo odgovorili na prvih pet postavljenih hipoteza, provjerili smo međusobne korelacije varijabli koje se odnose na mjere dimenzija ličnosti s varijablama koje se odnose na anksioznost vezanu uz COVID-19 i poštivanje socijalne distance (Tablica 3). Sve značajne korelacije pokazale su se niskima. Potvrđena je hipoteza da će ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imati više rezultate na skali straha od COVID-19 ($r=0,26, p<0,05$). Značajnom se pokazala i korelacija između anksioznosti vezane uz COVID-19 i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance ($r=0,24, p<0,01$).

Provjera korelacija između crta ličnosti HEXACO modela, koje bi trebale biti relativno neovisne, pokazala je sljedeće: postoji značajna negativna korelacija između emocionalnosti i ugodnosti ($r=-0,16, p<0,05$) te postoje značajne pozitivne korelacije između ekstraverzije i savjesnosti ($r=0,18, p<0,05$) te ekstraverzije i otvorenosti k iskustvima ($r=0,28, p<0,01$). Faceta altruizma korelira značajno s varijablama spola ($r=0,18, p<0,05$), poštenja-skromnosti ($r=0,36, p<0,01$), emocionalnosti ($r=0,38, p<0,01$), ekstraverzije ($r=0,31, p<0,01$), ugodnosti ($r=0,30, p<0,01$), savjesnosti ($r=0,22, p<0,01$) i otvorenosti k iskustvima ($r=0,25, p<0,01$). Ova faceta najčešće korelira samo s dimenzijama poštenja-skromnosti, emocionalnosti i ugodnosti, no u ovom istraživanju pokazalo se da značajno korelira sa svih šest dimenzija ličnosti (Tablica 3).

Tablica 3
Korelacijska matrica varijabli uključenih u obradu podataka

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Spol	1										
2. Dob	0,06	1									
3. Poštenje- skromnost	0,14	0,14	1								
4. Emocionalnost	0,36**	-0,09	0,12	1							
5. Ekstraverzija	0,13	-0,04	-0,03	-0,08	1						
6. Ugodnost	-0,21**	0,03	0,15	-0,16*	0,06	1					
7. Savjesnost	0,11	-0,17*	0,14	0,05	0,18*	-0,04	1				
8. Otvorenost k iskustvima	-0,14	-0,06	0,07	-0,14	0,28**	0,03	0,21*	1			
9. Altruizam	0,18*	-0,06	0,36**	0,38**	0,31**	0,30**	0,22**	0,25**	1		
10. Strah od COVID-19	0,16	0,18*	0,03	0,26**	-0,16	-0,01	-0,11	-0,11	-0,04	1	
11. Poštivanje socijalne distance	0,18*	-0,08	0,05	0,05	-0,14	-0,08	-0,01	-0,02	-0,07	0,24**	1

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Regresijska analiza

U ovom istraživanju provedene su dvije regresijske analize, kako bi se odgovorilo na postavljene hipoteze o mogućnosti predviđanja straha od COVID-19 i vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance na temelju crta ličnosti HEXACO modela (hipoteze 6 i 7). Prije provedbe regresijskih analiza, provjereni su linearnost, homoscedasticitet, nezavisnost i normalnost distribucija te se pokazalo kako sve varijable zadovoljavaju uvjete za provedbu linearne regresije.

Kako bi se odgovorilo na pitanje predviđa li emocionalnost iz HEXACO modela razinu straha od COVID-19, korištena je hijerarhijska regresijska analiza. U prvom koraku u obradu su uključene kontrolne varijable dobi i spola, a u sljedećem koraku uključeno je 6 dimenzija ličnosti iz HEXACO modela. Kriterijska varijabla bila je strah vezan uz COVID-19. U skladu s postavljenom hipotezom, dimenzija emocionalnosti pokazala se kao značajan prediktor razine straha od COVID-19 ($\beta = 0,24, p < 0,01$). Što se tiče kontrolnih varijabli, varijabla dobi je bila značajna i u prvom koraku ($\beta = 0,17, p < 0,05$), a i u drugom koraku ($\beta = 0,18, p < 0,05$) hijerarhijske regresijske analize.

Tablica 4
Rezultati hijerarhijske regresijske analize u istraživanju doprinosa crta ličnosti predviđanju anksioznosti vezane uz COVID-19 (N=149)

	1.korak	2.korak
	β	β
Spol	0,15	0,11
Dob	0,17*	0,18*
Poštenje-skromnost		-0,04
Emocionalnost		0,24**
Ekstraverzija		-0,14
Ugodnost		0,06
Savjesnost		-0,08
Otvorenost k iskustvima		0,01
<i>R</i>	0,24	0,38
<i>R</i> ²	0,06	0,14
ΔR^2	0,06	0,09

Legenda: β – standardizirani parcijalni beta koeficijent; *R* – koeficijent multiple korelacije; *R*² – koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 – promjena koeficijenta multiple determinacije; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Nakon provedbe hijerarhijske regresijske analize na velikim dimenzijama ličnosti, provedena je još jedna analiza s istim kontrolnim varijablama i istim kriterijem, ali ovaj put na facetama ličnosti umjesto na velikim dimenzijama. Iz dimenzije poštenje-skromnost niti jedna faceta ne predviđa kriterij značajno, iz dimenzije emocionalnosti kriterij značajno predviđaju facete plašljivosti ($\beta=0,39, p<0,01$) i anksioznosti ($\beta=0,27, p<0,01$), iz dimenzije otvorenosti k iskustvima kriterij značajno predviđa faceta estetskog doživljaja ($\beta=0,24, p<0,05$), a iz dimenzija ekstraverzije, savjesnosti i otvorenosti k iskustvima niti jedna faceta ne predviđa kriterij značajno. Iako faceta estetskog doživljaja značajno predviđa kriterij, sve ostale facete koje su dio dimenzije otvorenosti k iskustvima imaju vrlo niske ili negativne beta pondere te iz tog razloga sama dimenzija otvorenosti k iskustvima ne predviđa značajno kriterij (strah od COVID-19).

Kako bi se provjerilo hipotezu predviđaju li emocionalnost, savjesnost i ekstraverzija iz HEXACO modela vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance, korištena je hijerarhijska regresijska analiza. Nakon provedbe hijerarhijske regresijske analize s istim kontrolnim varijablama (dob i spol), dobiveni rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom pokazali da dimenzija ekstraverzije značajno predviđa vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance ($\beta = -0,18, p<0,05$). Usprkos očekivanjima, hipoteza da će dimenzija emocionalnosti značajno predviđati vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance nije potvrđena. Budući da u crtu emocionalnosti ulaze plašljivost i anksioznost kao facete, opravdano je bilo postaviti hipotezu da će se na temelju rezultata na skali emocionalnosti moći značajno predviđati vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance. Također, nije potvrđena hipoteza da će dimenzija savjesnosti značajno predviđati vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance. Navedena hipoteza je postavljena na temelju prethodno objavljenog istraživanja provedenog u Qataru, u kojem je istraživač potvrdio hipotezu da će savjesnost biti značajan prediktor (Abdelrahman,2020). Što se tiče kontrolnih faktora, nakon unosa varijabli vezanih uz dimenzije ličnosti, značajnom se pokazala varijabla spola ($\beta = 0,23, p<0,05$) odnosno pokazalo se da su žene sklonije poštivati mjere socijalne distance u odnosu na muškarce. Ovaj nalaz konzistentan je s

nalazom istraživanja Abdelrahmana iz 2020., gdje se također pokazalo da su žene sklonije poštivati mjere socijalne distance.

Tablica 5
Rezultati hijerarhijske regresijske analize u istraživanju doprinosa crta ličnosti predviđanju vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance ($N=149$)

	1.korak	2.korak
	β	B
Spol	0,18*	0,23*
Dob	-0,09	-0,12
Poštenje-skromnost		0,05
Emocionalnost		-0,06
Ekstraverzija		-0,18*
Ugodnost		-0,04
Savjesnost		-0,05
Otvorenost k iskustvima		0,06
R	0,19	0,28
R^2	0,04	0,08
ΔR^2	0,04	0,04

Legenda: β – standardizirani parcijalni beta koeficijent; R —koeficijent multiple korelacije; R^2 - koeficijent multiple determinacije; ΔR^2 - promjena koeficijenta multiple determinacije; * $p<0,05$; ** $p<0,01$

Nakon provedbe hijerarhijske multiple regresije na svim facetama umjesto samo na velikim crtama ličnosti, rezultati su pokazali da faceta društvenosti iz dimenzije ekstraverzije značajno predviđa vjerojatnost poštivanja socijalne distance ($\beta = -0,24$, $p < 0,05$). Što se tiče faceta iz svih ostalih dimenzija ličnosti, niti za jednu se nije pokazalo da značajno predviđaju postavljeni kriterij.

Tablica 6
Sirovi i parcijalni koeficijenti korelacije faceta ličnosti s varijablama straha od COVID-19 i poštivanja socijalne distance

	Strah od COVID-19	Poštivanje socijalne distance
Iskrenost	-0,05 (-0,04)	0,07 (0,07)
Poštenje	0,12 (0,07)	0,05 (0,02)
Izbjegavanje pohlepe	-0,04 (-0,09)	0,05 (0,06)
Skromnost	0,06 (0,04)	-0,04 (-0,04)
Plaćljivost	0,35** (0,35)	0,17* (0,12)
Anksioznost	0,25** (0,27)	0,02 (-0,02)
Ovisnost o drugima	0,06 (0,04)	-0,05 (-0,1)
Sentimentalnost	0,07 (0,01)	0,01 (-0,06)
Socijalno samopoštovanje	-0,17* (-0,2)	-0,03 (-0,05)

Socijalna odvažnost	-0,06 (-0,07)	-0,08 (-0,09)
Druželjubitost	-0,11 (-0,11)	-0,19* (-0,24)
Životnost	-0,16* (-0,18)	-0,15 (-0,17)
Opraštanje	0,09 (0,09)	-0,09 (-0,08)
Blagost	0,04 (0,05)	-0,03 (-0,02)
Fleksibilnost	0,02 (0,05)	-0,17* (-0,12)
Strpljivost	-0,13 (-0,09)	0,02 (0,06)
Organiziranost	-0,01 (-0,02)	0,01 (-0,03)
Marljivost	-0,13 (-0,13)	-0,11 (-0,16)
Perfekcionizam	-0,13 (-0,11)	0,07 (0,03)
Razboritost	-0,09 (-0,07)	-0,01 (0,01)
Estetski doživljaj	0,11 (0,07)	0,07 (0,07)
Radoznalost	-0,08 (-0,05)	-0,01 (0,02)
Kreativnost	-0,19* (-0,18)	-0,09 (-0,09)
Nekonvencionalnost	-0,14 (-0,05)	-0,01 (0,04)

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; u zagradama se nalaze parcijalni koeficijenti korelacije

Konačno, kako bi se ispitala povezanost između dva postavljena kriterija - straha vezanog uz COVID-19 i poštivanja socijalne distance, izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije - u skladu s postavljenom hipotezom, varijable su pokazale značajnu korelaciju od $r=0,24$ ($p < 0,01$). Ova korelacija se provjerila uz pretpostavku da će pojedinci koji su anksiozniji vezano za COVID-19 ujedno i vjerojatnije poštivati propisane mjere socijalne distance.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoji li multipla povezanost između crta ličnosti definiranih HEXACO modelom i straha vezanog uz COVID-19, kao i ispitati postoji li multipla povezanost između dimenzija ličnosti definiranih HEXACO modelom i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance. Dodatno, provjerena je korelacija između dvije kriterijske varijable - anksioznosti vezane uz COVID-19 i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance. Od postavljenih hipoteza potvrđeno je da će ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imati više rezultate na skali anksioznosti vezane uz COVID-19, da će dimenzija emocionalnosti iz HEXACO modela značajno predviđati razinu straha od COVID-19 te da će dimenzija ekstraverzije značajno predviđati vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance. Hipoteza da će ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imati više rezultate na skali anksioznosti vezane uz COVID-19 postavljena

je temeljem saznanja iz prošlih istraživanja, koja su pokazala kako su pojedinci visoko na neuroticizmu skloniji iskazivati anksiozne simptome (Kotov i sur., 2010). Iako je neuroticizam dimenzija ličnosti koja se najčešće veže uz petfaktorski model i model Velikih pet, HEXACO model sadrži dimenziju Emocionalnosti, koja je u nekoj mjeri slična dimenziji neuroticizma iz petfaktorskog modela te je postavljanje ovakve hipoteze bilo opravdano. Osim u navedenim modelima, slična dimenzija može se pronaći i u Eysenckovom modelu ličnosti. Neka istraživanja pokazuju da postoje visoka slaganja između Eysenckovog modela ličnosti i modela Velikih pet (Mlačić i Knezović, 1996). Općenito govoreći, postoji velik broj modela ličnosti, od kojih su neki nastali na temelju različitih teorija, dok su drugi nastali empirijskim metodama te je moguće međusobno uspoređivati svaki od tih modela te je na temelju tih usporedbi moguće doći do vrlo zanimljivih i različitih zaključaka. Osim međusobne mogućnosti uspoređivanja raznih modela, vrlo je zanimljivo i razmatrati prikladnost pojedinog modela u različitim kulturama, odnosno mogućnost repliciranja istih dimenzija u različitim kulturama. Primjerice, u istraživanju iz 2016. godine, skupina znanstvenika istraživala je mogućnost repliciranja dimenzija iz HEXACO modela ličnosti na uzorku od preko 1600 ispitanika iz Indije, Indonezije, Omana, Rumunjske i Tajlanda (Ion i sur. 2016). Primjenom eksploratorne faktorske analize na rezultate, istraživači su pokazali kako se svih šest dimenzija HEXACO modela pojavljuje u svih 5 kultura na kojima je provedeno istraživanje (Ion i sur., 2016). Postoje još brojna istraživanja koja proučavaju mogućnost replikacije dimenzija ličnosti iz još nekih drugih modela ličnosti na različitim kulturama. Potvrđena je hipoteza koja se odnosi na postojanje korelacije između anksioznosti vezane uz COVID-19 i poštivanja socijalne distance, a postavljena je također iz logičke pretpostavke da će pojedinci s višom razinom straha u vezi COVID-19 ujedno i vjerojatnije poštivati mjere socijalne distance, upravo iz straha da se kršenjem propisanih mjera ne zaraze virusom. Dodatne tri hipoteze koje su bile postavljene, no nisu potvrđene, bile su da će ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imati više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance, da će ispitanici s višim rezultatima na savjesnosti imati više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance te da će ispitanici s nižim rezultatom na skali ekstraverzije imati više rezultate na skali vjerojatnosti poštivanja mjera

socijalne distance. Ova posljednja hipoteza postavljena je iz logičke pretpostavke da će pojedinci koji su manje ekstravertirani imati manju potrebu za socijalnim kontaktom s drugim ljudima te će im samim time biti puno lakše podnositi i držati se mjera socijalne distance. Hipoteza da će ispitanici s višim rezultatima na skali emocionalnosti imati više rezultate na skali poštivanja mjera socijalne distance postavljena je na temelju saznanja da ispitanici viši na neuroticizmu pokazuju više anksioznih simptoma te na pretpostavci da su strah od COVID-19 i vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance značajno pozitivno povezani - pretpostavljalo se da će pojedinci s višim rezultatima na emocionalnosti pokazivati više straha od COVID-19 te će posljedično iskazivati veće poštivanje propisanih mjera socijalne distance. Što se tiče posljednje nepotvrđene hipoteze, s obzirom na referentno istraživanje iz kojeg je preuzeta skala za mjerenje vjerojatnosti poštivanja socijalne distance opravdano je očekivati povezanost savjesnosti kao dimenzije ličnosti i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance, iako u ovom istraživanju taj nalaz nije repliciran. Pod dimenziju savjesnosti u HEXACO modelu spadaju facete organiziranosti, marljivosti, perfekcionizma i razboritosti, koje su različite od faceta u petfaktorskom modelu koji je korišten u originalnom istraživanju te ovo može biti jedan od razloga što navedeni nalaz nije repliciran u ovom radu.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su da prediktorski skup varijabli (skalni rezultati na HEXACO-100 upitniku) značajno predviđaju razinu straha vezanog uz COVID-19, kao i vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance, pri čemu je pri predviđanju razine straha vezanog uz COVID-19 značajna varijabla bila dimenzija Emocionalnosti iz HEXACO modela, dok je pri predviđanju vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance značajna varijabla bila dimenzija ekstraverzije. Snaga ove predikcije je relativno niska.

Dodatna istraživanja su potrebna kako bi se kvalitetnije razjasnila uloga faceta povezanih s neuroticizmom (u ovom slučaju sa crtom emocionalnosti) u predviđanju vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance, budući da su dosadašnji nalazi istraživanja nekonzistentni kada je u pitanju predviđanje ponašanja neurotičnih pojedinaca u smislu reakcije na pandemijsku bolest (Abdelrahman, 2020). Također, istraživanje je potrebno ponoviti na većem uzorku i u drugim uvjetima pandemije, budući da su rezultati ovog

istraživanja prikupljani upravo u trenutku kada se počela mijenjati percepcija javnosti za COVID-19. Ispitanici su prikupljeni u kratkom vremenskom periodu od 10 dana, nakon čega je prikupljanje ispitanika prekinuto zbog promjene uvjeta u kojem su ispitanici prikupljani. Čitav proces prikupljanja ispitanika odrađen je u periodu konstantnog opadanja dnevnog broja novooboljelih od koronavirusa i stožer civilne zaštite je u redovnim konferencijama za novinare sve sigurnije najavljivao popuštanje mjera, što je značajno doprinijelo smanjenju osjećaja anksioznosti i straha od koronavirusa kod populacije općenito. Moguće je da je sve navedeno utjecalo na to da će pojedinci poštivati mjere socijalne distance, mimo osobina ličnosti.

Metodološka ograničenja

Ovo istraživanje provodilo se u veoma ograničenom vremenskom periodu, kako bi se iskoristila tadašnja situacija u svijetu. U velikom broju zemalja diljem Europe i svijeta koje su započele *lockdown* sredinom ožujka, počeo je opadati broj zaraženih. Prikupljanje ispitanika započelo je 25. travnja, a prema medijskim napisima i člancima koji su započeli u Hrvatskoj nekoliko dana prije početka prikupljanja ispitanika, najavili su se planovi za popuštanje mjera, koji su i provedeni početkom svibnja, kada je prikupljanje ispitanika prekinuto. Vezano uz ograničeno vrijeme skupljanja ispitanika, konačan broj prikupljenih ispitanika je relativno nizak, što otežava mogućnost generalizacije rezultata na širu populaciju.

Nadalje, većinu uzorka čini mlađa populacija - preko 60% ispitanika čine pojedinci u dobi do 30 godina. Budući da su općenito stariji ljudi puno podložniji raznim bolestima i relativno su slabijeg imuniteta, za očekivati je bilo da će mlađi ispitanici izražavati niže razine straha vezanog uz COVID-19 od starijih ispitanika. Hyland i sur. (2020) u svom istraživanju pokazali su da ispitanici u dobi od 65 ili više godina izražavaju statistički značajno višu razinu straha od COVID-19 u odnosu na ispitanike u dobi između 18 i 34. Rezultati regresijske analize su pokazali da je dob bila značajna kriterijska varijabla ($\beta=0,18$, $p<0,05$), što je u skladu s očekivanjima.

Dodatno, važno je spomenuti kako su upitnik svi ispitanici ispunjavali online, što znači da nije postojala mogućnost kontrole uvjeta ispunjavanja te posljedično ne postoji način na koji bismo sa sigurnošću mogli tvrditi da su svi ispitanici ispunjavali upitnik u jednakim uvjetima. Osim toga, riječ je bila o samoiskazu, te iako anonimnost i ispunjavanje bez nadzora smanjuju vjerojatnost socijalno poželjnog odgovaranja, taj faktor ne možemo sa sigurnošću odbaciti kao potencijalni metodološki nedostatak.

Pearsonov koeficijent korelacije pokazao se značajnim između varijabli anksioznosti vezane uz COVID-19 i vjerojatnosti poštivanja socijalne distance ($r=0,24$, $p<0,01$). Daljnja istraživanja su potrebna kako bi se utvrdila priroda odnosa između te dvije varijable.

Postavljena i potvrđena hipoteza počiva na pretpostavci da anksioznost vezana uz COVID-19 uzrokuje povećanu vjerojatnost poštivanja mjera socijalne distance.

Mjerni instrument za mjerenje anksioznosti vezane uz COVID-19 koji je korišten u ovom istraživanju, obuhvaća i fiziološke simptome COVID-19. To bi moglo biti i prednost i nedostatak, ovisno o tome kako pojedini ispitanici doživljavaju COVID-19. Potrebna su dodatna istraživanja te korištenje novih, drugačijih skala za mjerenje anksioznosti vezane uz COVID-19, primjerice skale koje obuhvaćaju isključivo psihološke simptome straha od COVID-19, kako bi se utvrdilo postoji li razlika u razini straha u slučaju korištenja različitih mjernih instrumenata.

Mjerni instrument od tri čestice za mjerenje poštivanja socijalne distance preuzet je iz istraživanja provedenog 2020. godine u Qataru (Abdelrahman, 2020) te je samim time potencijalno valjan samo za tu populaciju i ograničen samo na tu populaciju. Dodatno, u istraživanju provedenom u Qataru, kompletan sastav ispitanika činili su pripadnici arapske kulture, čime su bile isključene sve ostale nacionalnosti koje se mogu naći u Qataru (Abdelrahman, 2020) te je posljedično upitno koliko je njihovo ponašanje socijalnog distanciranja uvjetovano kulturološki, a koliko je doista povezano s crtama ličnosti neuroticizma i savjesnosti (Abdelrahman, 2020).

Mjerni instrument za određivanje razine anksioznosti vezane uz COVID-19 također je razvijen tokom 2020. godine te su njegove metrijske karakteristike provjerene na iranskoj populaciji - kao i za mjerni instrument vezan uz poštivanje socijalne distance, upitno je koliko je upitnik primjenjiv na široj populaciji. Osim što su sudionici istraživanja bili

isključivo iransko stanovništvo, podaci o formalnim dijagnozama potencijalnih poremećaja raspoloženja (npr. anksioznost) nisu prikupljeni te se posljedično osjetljivost i specifičnost skale ne mogu ispitati (Ahorsu i sur., 2020). Za upitnik anksioznosti vezane uz COVID-19 te poštivanja socijalne distance važno je napomenuti da su prevedeni samostalno od strane autora ovog diplomskog rada, što je potencijalno moglo negativno utjecati na kvalitetu prijevoda i posljedično na razumljivost čestica ispitanicima. Drugo, važno je ponovo napomenuti kako je bila riječ o samoizvještavanju, što uvijek ostavlja mogućnost da su ispitanici davali socijalno poželjne odgovore, unatoč činjenici da je sudjelovanje u istraživanju bilo anonimno. Treće, prigodno uzorkovanje slabi mogućnost generalizacije i primjene mjernog instrumenta u drugim istraživanjima i konačno, potrebne su dodatne analize faktorske strukture kako bi se potvrdila jednodimenzionalnost konstrukta (Ahorsu i sur., 2020).

Vrijednost istraživanja i praktične implikacije

Gotovo od početka 2020. godine, gotovo čitavo čovječanstvo bilo je prisiljeno slijediti neka nova pravila i stubokom promijeniti način života. Globalna pandemija koja je vrlo brzo stigla u gotovo sve svjetske krajeve, većini ljudi je utjecala na životne navike. Brojni zdravstveni radnici, psihijatri, psiholozi i liječnici izvještavaju o sve većem broju pacijenata ozbiljno pogođenih pandemijom koronavirusa. Ne samo zbog straha od zaraze, već od čitave situacije neizvjesnosti, napetosti i vrlo često i osjećaja nesigurnosti u vezi budućnosti. Mnogi ljudi se brinu zbog vlastitog zdravlja, zbog zdravlja svojih bližnjih, zbog svojih radnih mjesta i sl. Neki pojedinci izvještavaju o simptomima PTSP-a, kao reakcije na pandemiju koja je pogodila svijet. COVID-19 je vrlo brzo postao globalna zdravstvena opasnost koja rezultira ne samo fizičkim problemima vezanim za zdravlje, već i psihološkim problemima jer su ljudi izloženi neočekivanoj smrti ili prijetnji smrću. Na primjer, zdravstveni radnici koji imaju bliski kontakt s pacijentima s COVID-om ne samo da su izloženi virusu redovito, već mogu biti svjedoci povećanog broja bolesti, smrti i nedostatka opreme. Osim toga, pacijenti primljeni u bolnicu s COVID-19 doživljavaju socijalnu izolaciju, fizičku nelagodu i strah vezan za preživljavanje - ove izloženosti

povećavaju rizik od razvoja PTSP-a. Uz to, rizik se može dodatno povećati tijekom sljedećih tjedana kada tim pojedincima može nedostajati trenutna socijalna podrška zbog potrebe za samoizolacijom (Michigan Medicine, Department of Psychiatry). Budući da COVID-19 na razne moguće načine ostavlja duboke i trajne posljedice kod velikog broja pojedinaca, veoma je važno istražiti sve faktore koji bi mogli na neki način povećati osjetljivost na koronavirus, u smislu povećane anksioznosti. Nadalje, potrebno je identificirati sve zaštitne faktore koji povećavaju otpornost pojedinca, odnosno čine ga otpornim na psihološke efekte same pandemije, ali i nametnute samoizolacije i poštivanje mjera socijalne distance. Budući da je riječ o prigodnom i relativno malom uzorku ispitanika, daljnja istraživanja su potrebna kako bi se utvrdilo postoje li tipovi ličnosti koji lakše podnose mjere samoizolacije i ako postoje, koji su to tipovi ličnosti, te također, postoje li neki psihosocijalni čimbenici koji utječu na to koliko će se pojedinac lako ili teško nositi s mjerama samoizolacije – primjerice veličina kućanstva, dob, spol i sl. Osim navedenog, bilo bi veoma zanimljivo i korisno ispitati utjecaj tehnologije na nošenje s mjerama socijalne distance – primjerice stvara li veća dostupnost tehnologije kod pojedinca osjećaj povezanosti s drugima i samim time smanjuje negativne psihološke efekte koje socijalno distanciranje ima na pojedinca?

Nadalje, u kontekstu ove nove pandemije, posvuda se moglo čitati i svjedočiti različitim reakcijama pojedinaca - od potpunog zanemarivanja propisa i bezbrižnosti pa sve do drastičnih koraka, poput pretjeranog korištenja dezinfekcijskih sredstava i vrlo čestog pohađanja doktorskih ordinacija. Ovo istraživanje pruža mogućnost za dodatno razumijevanje ljudskih reakcija na pandemijske mjere u kontekstu osobina ličnosti te pokazuje važnost određenih crta kao prediktora poštivanja mjera socijalne distance. Ovo istraživanje bi moglo pomoći u naporima da se reducira iracionalna anksioznost i strah pojedinaca kada se spomene COVID-19, kao i pomoći da se ukloni ili barem značajno reducira strašna stigma koja se osjeća u javnosti na spomen koronavirusa. Veoma je bitan istraživački interes za ovu temu budući da je riječ o univerzalnom globalnom fenomenu koji nas sve zahvaća na više ili manje jednak način. Vrijednost ovog istraživanja leži i u tome što naglašava važnost individualnog pristupa u tretiranju simptoma anksioznosti vezanih uz COVID-19.

Dodatna istraživanja su potrebna kako bi se dalje proučila uloga ostalih faktora ličnosti u strahu od COVID-19, kao i u vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance, na većim uzorcima i u drugim područjima svijeta, gdje je virus ostavio drugačije posljedice. Također, brojna istraživanja su pokazala kako spol igra ulogu u anksioznosti, u smislu da su žene češće sklonije anksioznoj simptomatologiji - u ovom istraživanju spol se nije pokazao kao značajni faktor.

ZAKLJUČAK

Prikupljeni podaci ukazuju na to da određene crte ličnosti igraju ulogu u postojanju straha vezanog uz COVID-19, kao i to da određene crte ličnosti predviđaju vjerojatnost poštivanja socijalne distance. Nakon provedbe hijerarhijske regresijske analize, pokazalo se kako pojedinci koji imaju više rezultate na skali emocionalnosti imaju i više rezultate na skali anksioznosti vezane uz COVID-19. Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su da je dimenzija emocionalnosti iz HEXACO modela značajan prediktor straha od COVID-19, dok je dimenzija ekstraverzije iz HEXACO modela značajan prediktor vjerojatnosti poštivanja mjera socijalne distance. Pojedinci koji su više društveni, socijalno samopouzđani, socijalno odvažni i živahniji, vjerojatnije će kršiti mjere socijalne izolacije u smislu izlaženja iz kuće kada je to nepotrebno, održavanja neprimjerene socijalne distance i pozivanja obitelji i prijatelja u kućanstvo radi druženja. Ovo istraživanje ukazuje na ulogu crta ličnosti u objašnjenju razlika između pojedinaca kada je riječ o reakcijama na COVID-19 te doprinosi osvjetljavanju još nekih faktora koji su u podlozi anksioznosti vezane uz COVID-19, kao i utvrđivanju faktora u podlozi vjerojatnosti poštivanja socijalne distance.

LITERATURA

Abdelrahman, M. (2020). Personality Traits, Risk Perception, and Protective Behaviors of Arab Residents of Qatar During the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00352-7>

- Abramowitz, J. S., Deacon, B. J., & Valentiner, D.P. (2007). The Short Health Anxiety Inventory: Psychometric Properties and Construct Validity in a Non-clinical Sample. *Cognitive Therapy and Research*, 31(6), pp. 871-883.
- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1–9.
<https://doi.org/10.1007/s11469-02000270-8>.
- Ashton, M. C. & Lee, K. (2007). Empirical, Theoretical and Practical Advantages of the HEXACO Model of Personality Structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150-166.
- Babarović, T. & Šverko, I. (2013). The HEXACO Personality Domains in the Croatian Sample. *Društvena istraživanja*, 22(3), 397-411.
- Blanco, C., Rubio, J., Wall, M., Wang, S., Jiu, C. J., & Kendler, K. S. (2014). Risk Factors for Anxiety Disorders: Common and Specific Effects in a National Sample. *Depression and Anxiety*, 31(9), pp. 756-764.
- Calkins, A. W., Otto, M. W., Cohen, L. S., Soares, C. N., Vitonis, A. F., Hearon, B. A., & Harlow, B. L. (2009). Psychosocial predictors of the onset of anxiety disorders in women: Results from a prospective 3-year longitudinal study. *Journal of Anxiety Disorders*, 23(8), pp. 1165-1169
- Centers for Disease Control and Prevention (2020). *Coronavirus (COVID-19)*.
<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/index.html>
- Hyland, P., Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Karatzias, T., Bentall, R. P., Vallières, F.

- (2020). Anxiety and depression in the Republic of Ireland during the COVID-19 pandemic. *Acta Psychiatrica Scandinavia*. doi: 10.1111/acps.13219
- Ion, A., Iliescu, D., Aldahafri, S., Rana, N., Ratanadilok, K., Widyanti, A. & Nedelcea, C. (2016). A Cross-Cultural Analysis of Personality Structure Through the Lens of the HEXACO Model. *Journal of Personality Assessment*, 99(1), 25-34.
- R. I. (2020). *Predstavljene tri faze popuštanja mjera, evo kad se otvaraju kafići, frizeri...*
<https://www.index.hr/vijesti/clanak/predstavljene-tri-faze-popustanja-mjera-evo-kad-se-otvaraju-kafici-frizeri/2177431.aspx>
- Kecmanovic, J. (2020, 03. travnja). *Pandemic anxiety is making us sleepless, forgetful and angry. Here are tips for coping.*
https://www.washingtonpost.com/lifestyle/wellness/anxiety-coronavirus-sleep-memory-anger-focus/2020/04/03/61dab1b0-75b9-11ea-85cb-8670579b863d_story.html
- Khan, S., Siddique, R., Li, H., Ali, A., Shereen, M. A., Bashir, N. & Xue, M. (2020). Impact of coronavirus outbreak on psychological health. *Journal of Global Health*, 10(1). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7180007/>
- Kotov, R., Gamez, W., Schmidt, F., & Watson, D. (2010). Linking “big” personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136(5), 768–821.
- Larsen, R. J. & Buss, D. (2001). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2008). The HEXACO personality factors in the indigenous personality lexicons of English and 11 other languages. *Journal of personality*, 76(5), 1001-1054.

- Mlačić, B. & Knezović, Z. (1997). Struktura i relacije Big-Five markera i Eysenckova upitnika ličnosti: empirijska usporedba dvaju strukturalnih modela ličnosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 1, 1-21.
- Saltzman, L. Y., Hansel, T. C. & Bordnick, P. S. (2020). Loneliness, isolation, and social support factors in post-COVID-19 mental health. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), pp. S55-S57.
- Samochowicz, J., Kucharska-Mazur, J., Hajduk, A., Wojciechowski, B. & Samochowicz, A. (2005). Personality Profile of Patients with Anxiety Disorder, as Studied with the 16PF Cattell's Questionnaire and Cloninger's TCI. *Psychiatr Pol.* 39(3), 527-36.
- Skarlew, B. H., & Blum, H. P. (2006). Trauma and depression. *The International Journal of Psychoanalysis*, 87(3), pp. 859-861.
- Wheaton, M. J., Abramowitz, J. S., Berman, N. C., Fabricant, L. E., & Olatunji, B. O. (2012). Psychological Predictors of Anxiety in Response to the H1N1 (Swine Flu) Pandemic. *Cognitive Therapy and Research*, 36(3), pp. 210-218.
- World Health Organization (2020). *Coronavirus*. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1